

Tłumaczenia wybranych dzieł literatury angielskiej i rosyjskiej na regionalny język kaszubski dokonywane „z drugiej ręki”

Translations of Selected Works
of English and Russian Literature
into the Regional Kashubian Language
Done “Second-Hand”

Hanna Makurat-Snuzik

<https://orcid.org/0000-0002-0132-9997>

UNIVERSITY OF GDAŃSK
hanna.makurat@gmail.com

Data zgłoszenia: 14.11.2018 r. | Data akceptacji: 18.07.2019 r.

ABSTRACT | The article concerns translations of Russian and English literature into Kashubian, done second-hand. Kashubian translators follow the interpretations suggested in previous Polish translations and borrow phrasing and proverbs from Polish target texts. The language constructions used by the Kashubian translators sound unnatural. In this context, Kashubian is a language dominated by Polish.

KEYWORDS | translation, “second-hand” translation, the Kashubian language, the Polish language, interpretation

Wprowadzenie

Kaszubszczyzna mająca w Polsce status języka regionalnego w mentalności wielu Kaszubów jest traktowana jako język podrzędny względem dominującej na kaszubskim obszarze językowym polszczyzny. Wśród rodzimych użytkowników tej mowy można zaobserwować tendencję do umniejszania znaczenia własnego lokalnego etnolektu, który jest często traktowany jako „niezyciowy”, zbędny czy niewarty zgłębiania i rozwijania w zderzeniu z ekspansywną polszczyzną, będącą językiem państwowym i narodowym¹. Jak zauważył Brunon Synak, w szczególności młodzi ludzie traktują kaszubszczyznę jako język o ograniczonym zasięgu praktycznym, który jest nieprzydatny do realizacji zamierzeń życiowych, tym samym etnolekt ten zajmuje w ich hierarchii wartości niższe miejsce niż polszczyzna, która jest używana w wielu sferach życia współczesnych Kaszubów².

Hierarchiczne relacje dostrzegane między językami mają odzwierciedlenie między innymi w działalności przekładowej. Regionalna kaszubszczyzna jawi się w tym kontekście jako język zdominowany przez silniejsze systemy językowe³. Tendencje takie ujawniają się nie tylko w translacjach z języka polskiego na język kaszubski, lecz także w tłumaczeniach z innych języków niż polszczyzna. Przy wykonywaniu tych ostatnich współcześni kaszubszy tłumacze często odwołują się do chronologicznie wcześniejszych przekładów danych dzieł na polszczyznę, traktując je jako punkty odniesienia, a nieraz jako jedyne źródła. Wielokrotnie mamy do czynienia z nierzetelnością autorów kaszubskich translacji, którzy odwołują się jedynie do „dzieła pośrednika”, jakim jest polskie tłumaczenie obcojęzycznego tekstu, a nie opierają się na tekście wyjściowym. Problem ten zasygnalizowałam już we wcześniejszych moich pracach, w szczególności w monografii pt. *Problemy przekładu na język zdominowany. Obcość w tłumaczeniu rozpatrywana w kontekście nierównej pozycji języka wyjściowego i docelowego. Na przykładzie translacji dzieł literatur słowiańskich na język kaszubski*⁴ oraz w artykule pt. *Frazeologizmy i przysłowia w przekładzie bajek Iwana Kryłowa z języka rosyjskiego na kaszubszczyznę*⁵, zwracając uwagę na przejmowanie przez kaszubskich tłumaczy rosyjskiej literatury frazeologizmów i imion włas-

1 B. Synak, 1998: *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*. Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 196—197, 201, 204—206.

2 Ibidem, s. 196—197.

3 H. Makurat-Snuzik, 2019b: *Problemy przekładu na język zdominowany. Obcość w tłumaczeniu rozpatrywana w kontekście nierównej pozycji języka wyjściowego i docelowego. Na przykładzie translacji dzieł literatur słowiańskich na język kaszubski*. Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

4 Ibidem.

5 H. Makurat, 2017: *Frazeologizmy i przysłowia w przekładzie bajek Iwana Kryłowa z języka rosyjskiego na kaszubszczyznę*. „Prace Językoznawcze”, XIX/4, s. 93—105.

nych, odnotowanych we wcześniejszych tłumaczeniach obcojęzycznych dzieł na polszczyznę.

Należy zauważyć, że współcześnie na język kaszubski najchętniej tłumaczone są utwory polskojęzyczne. Zwykle do przekładu wybierane są krótkie teksty, publikowane w regionalnej prasie. Co roku ukazuje się ponadto nie więcej niż kilka książek, które stanowią translacje obcojęzycznych dzieł, a które są publikowane w wydawnictwach pomorskich, takich jak np. Wydawnictwo Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego czy Region. Współczesne przekłady z innych języków niż polszczyzna (najczęściej z języka angielskiego lub rosyjskiego) dokonywane są fragmentarycznie i zwykle można w nich zauważyć cechy wskazujące na posiłkowanie się przez tłumaczy wcześniejszymi translacjami poszczególnych dzieł na polszczyznę.

Trzeba też zwrócić uwagę na to, że tłumaczenia dokonywane „z drugiej ręki” funkcjonują w tradycji od dawna. Zarówno dzieła filozoficzne, jak i poezja oraz inne teksty od najdawniejszych czasów były przekładane z istniejących tłumaczeń. Współcześnie jednak — w dobie powszechnego dostępu do informacji, w świecie stwarzającym większe możliwości związane z nauką języków — preferuje się przekłady dokonywane z oryginałów. Nadal jednak tłumaczy się „z drugiej ręki”, co dotyczy szczególnie tekstów z języków rzadkich⁶.

Przekładanie dzieł „z drugiej ręki”, nie zaś z oryginału można uznać za swego rodzaju zaprzeczenie istoty sztuki translatorskiej. Często zwraca się uwagę na to, że tłumacz stanowi podmiot procesu twórczego, ponieważ podążając za pierwowzorem, kreuje świat przedstawiony w innym języku. Sama natomiast praca przekładowa, mimo iż ma charakter powtarzalny, powszechnie utożsamiana jest z działalnością twórczą⁷.

Należałoby jednak zapytać, czy translacja dokonywana z innego wcześniejszego przekładu, a nie z oryginału jest również działalnością twórczą. Autor tłumaczenia „z drugiej ręki” nie dokonuje wyboru z pola znaczeń właściwego tekstu wyjściowego, co może prowadzić do zaburzenia sensu przekładanego dzieła. Działalność tego rodzaju zwykle w większym zakresie jest pracą od-twórczą niż twórczą. Przekładając tekst z innego tłumaczenia, zazwyczaj nie można bowiem pozwolić sobie na interpretację pierwowzoru, można jedynie interpretować myśl dzieła pośrednika, a to pociąga za sobą groźbę odstępstw i zniekształceń właściwego tekstu źródłowego. W tej sytuacji tłumacz nie ma dostępu nie tylko do dzieła oryginalnego, lecz także do użytych w nim środków

6 J. Wiley, S. Ltd, 2017: *The Complexity of Indirect Translation. Reflections on the Chinese Translation and Reception of H.C. Andersen's Tales*. „Orbis Litterarum”, 72, 3, s. 181—208.

7 A. Legeżyńska, 1999: *Tłumacz i jego kompetencje autorskie. Na materiale powojennych tłumaczeń z A. Puszkina, W. Majakowskiego, I. Kryłowa, A. Błoka*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 30—39.

artystycznego wyrazu, w związku z czym zwykle nie jest on w stanie w całości odzwierciedlić estetycznego wymiaru dzieła w swojej translacji⁸.

Jednocześnie reprodukcja tekstu wyjściowego dokonywana „z drugiej ręki” nie pozwala tłumaczowi w sposób pełny oddać sensów zawartych w oryginale. Zawsze w procesie tłumaczenia mamy do czynienia z utratą pewnych znaczeń, zwłaszcza informacji naddanych, natomiast przekład dokonywany z innej translacji uniemożliwia odtworzenie sensów już utraconych przez pierwszego tłumacza. Jednocześnie drugi tłumacz powtarza treści, które zostały dodane czy dointerpretowane przez pierwszego tłumacza, co sprawia, że translacja „z drugiej ręki” może być uznawana za bardziej złożoną niż przekład bezpośredni i mieć hybrydalną naturę⁹. Nierzadkie znaczenia wprowadzone w pierwszej translacji mogą ulec w kolejnym przekładzie dalszym modyfikacjom, co w szczególnie widoczny sposób jest widoczne w translacji poezji, która stanowi największe wyzwanie dla autorów przekładów¹⁰. Dlatego tak istotne jest, aby tłumaczenia były wykonywane z języka oryginału.

W artykule skoncentruję się na dwóch zjawiskach. W pierwszej kolejności będą mnie interesowały przykłady wskazujące na podążanie przez kaszubskich tłumaczy obcojęzycznych dzieł za interpretacją zasugerowaną przez autorów wcześniejszych przekładów tych samych utworów na język polski. A w ich obrębie rozważę sytuacje, w których nieodwoływanie się do oryginału może prowadzić do zniekształceń tekstu docelowego. Drugą kwestią, którą poddam badaniom, są związki frazeologiczne i przysłowia odnotowane w kaszubskich tłumaczeniach. Będę starała się rozstrzygnąć, czy struktury wprowadzone do kaszubskich tekstów docelowych istniały w oryginale, czy też zostały przejęte z polskich tłumaczeń. Zwrócę też uwagę na problem naturalności użycia odnotowanych konstrukcji w kaszubskich translacjach.

Materiał badawczy

Materiałem badawczym analizowanym w artykule są wybrane przekłady literatury rosyjskiej i angielskiej na kaszubszczyznę. Omówione zostały tłumacze-

8 A. Śniecikowska, 2016: *Haiku po polsku. Genologia w perspektywie transkulturowej*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 196—197.

9 J. Wiley, S. Ltd, 2017: *The Complexity of Indirect Translation...*, s. 183.

10 P. Bobowska-Nastarzewska, 2014: *Przekład poezji jako wyzwanie dla tłumacza — na podstawie własnego doświadczenia tłumaczenia wierszy dziewiętnastowiecznego francuskiego poety Leconte de Lisle’a*. „Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad Teorią, Praktyką i Dydaktyką Przekładu”, nr 9, s. 35—47.

nia, które nie były dokonywane z języka oryginalnego, ale z istniejącego już przekładu polskiego. Jeśli chodzi o translacje „z drugiej ręki”, należy wymienić między innymi: przetłumaczony na kaszubszczyznę przez Dariusza Majkowskiego fragment przedstawiający scenę zabójstwa przez Raskolnikowa Alony Iwanowny pochodzący z powieści Fiodora Dostojewskiego pt. *Преступление и наказание*¹¹, opublikowany w 2014 roku pod kaszubskim tytułem *Przësprawa i ùkòranié (dzéłëk)*¹², ponadto przełożony przez tego samego tłumacza pierwszy rozdział powieści Lwa Tołstoja pt. *Воскресение*¹³, wydrukowany w 2018 roku pod kaszubskim tytułem *Zmartwëchwstanié (wëjimk)*¹⁴, oraz wykonaną przez Magdalenę Bobkowską translację całej powieści Lucy Maud Montgomery *Anne of Green Gables*¹⁵, wydaną w 2017 roku pod kaszubskim tytułem *Ana z Zelony Grzëpë*¹⁶. W przypadku ostatniego wymienionego przekładu tłumaczka otwarcie przyznała, że dokonała „skaszubienia” wersji polskiej, D. Majkowski nie zaznaczył w swoich translacjach na kaszubszczyznę, czy korzystał z oryginałów, czy z polskich przekładów. W artykule przeanalizuję struktury, które wskazują na zależność kaszubskich przekładów od polszczyzny. Nie rozpatruję tutaj wszystkich odnalezionych przykładów, ale tylko wybrane z nich, jednakże w badanych pracach znajduje się więcej kalk językowych, świadczących o zależności kaszubskich tekstów od polskich wcześniejszych tłumaczeń.

W niniejszym artykule postaram się ponadto odpowiedzieć na pytanie, jaki jest cel dokonywania przekładów „z drugiej ręki” na peryferyjną kaszubszczyznę. Zwrócę też uwagę na ujawniającą się w analizowanych tłumaczeniach asymetryczną relację języka kaszubskiego i polszczyzny oraz na dokonujący się za pośrednictwem translacji rozwój języka i kultury kaszubskiej związany z budowaniem tożsamości oraz kulturotwórczą, społeczną i wspólnototwórczą rolą tego rodzaju translacji we współczesnym zglobalizowanym świecie¹⁷.

-
- 11 Ф. Достоевский, 1866: *Преступление и наказание*. Москва, Издательство «Детская литература».
 - 12 F. Dostojewski, 2014: *Przësprawa i ùkòranié (dzéłëk)*. D. Majkòwsczi, tłum. „Stegna”, nr 4, s. 26–27.
 - 13 Л. Толстой, 1983: *Собрание сочинений в 22 томах. Том 13. Воскресение*. Москва, Государственное издательство «Художественная литература».
 - 14 L. Tołstoj, 2018: *Zmartwëchwstanié (wëjimk)*. D. Majkòwsczi, tłum. „Stegna”, nr 3, s. 19–21.
 - 15 L.M. Montgomery, 2013: *Anne of Green Gables*. London, Vintage Books.
 - 16 L.M. Montgomery, 2017: *Ana z Zelony Grzëpë*. M. Bòbkòwskò, tłum. Gdańsk, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
 - 17 M. Cronin, 1995: *Altered Studies. Translation and Minority Languages*. „TTR”, no. 1, VIII, s. 89; R. Kumar, 2013: *Role of Translation in Nation Building: Ancient and Medieval India*. W: R. Kumar, ed.: *Role of Translation in Nation Building*. New Delhi, Modlingua and Indian Translators Association, s. 17–32; E. Ajunwa, 2015: *Transemic Approach to Translation and Nation Building*. „Journal of Modern European Languages

Podążanie przez kaszubskich tłumaczy za interpretacją właściwą polskim przekładom

W pierwszej kolejności chciałabym przedstawić przykłady prezentujące podążanie przez tłumaczy dzieł literackich na język kaszubski za interpretacją autorów wcześniejszych polskich translacji danych dzieł. W polskim przekładzie książki *Ania z Zielonego Wzgórza*¹⁸ wykonanym przez Rozalię Bernsteinową odnajdujemy następujące zdanie: „Za furtką stał oparty niezdolny Mateusz, wciąż patrząc na nią bacnym, lecz smutnym wzrokiem”¹⁹, które jest przełożeniem użytych w oryginale słów: „[Marilla] saw that aggravating Matthew leaning over the gate, looking wistfully after them”²⁰. Należy zwrócić uwagę, że polska tłumaczka rozwinęła tutaj jeden wątek, który jest pewnym naddatkiem względem angielskiego tekstu źródłowego. W pierwowzorze mowa jest o tym, że Mateusz patrzył na odjeżdżającą Marylę i Anię smutno i tęsknie; w oryginale występuje przysłówek *wistfully*, który niesie z sobą właśnie takie znaczenie. Tymczasem polska tłumaczka dointerpretowała, że patrzył on „bacnym, lecz smutnym wzrokiem”. W kaszubskim przekładzie mamy do czynienia z dosłownym przełożeniem słów R. Bernsteinowej: „Za brómą stojół ôpiarti ô płot nen ùprzikrzony Matéusz i wcyg jesz zdrzół na nią baczlëwim, smùtnym zdrokã”²¹. Dodatkowo w tym samym fragmencie w pierwowzorze mowa jest o tym, że Mateusz patrzył w kierunku Maryli i Ani, natomiast polska tłumaczka zmodyfikowała treść oryginalnego tekstu i napisała, że bohater podążał wzrokiem jedynie za Marylą. Kaszubskie tłumaczenie jest w tym względzie wierne polskiemu przekładowi R. Bernsteinowej, wszak jest w nim informacja, że Mateusz patrzył na Marylę.

Innym ciekawym przykładem są odnotowane w pierwowzorze powieści *Преступление и наказание* Fiodora Dostojewskiego, wypowiedziane przez Alonę Iwanownę słowa: „Искупался, что ль, батюшка?”²². W jednym z wydań rosyjskiego oryginału powieści redaktor książki przy czasowniku *искупался* zamieścił przypis, zwracając uwagę, że być może jest to błąd w pisowni, natomiast właściwy miałby być zapis *исругался* — „zbeszał”. Założył on też możliwość,

and Literatures”, vol. 4, s. 132—135; H. Makurat-Snuzik, 2019b: *Problemy przekładu na język zdominowany...*, s. 23—30.

18 L.M. Montgomery, 1994: *Ania z Zielonego Wzgórza*. R. Bernsteinowa, tłum. Warszawa, Nasza Księgarnia.

19 Ibidem, s. 41.

20 L.M. Montgomery, 2013: *Anne of Green Gables...*, s. 55.

21 L.M. Montgomery, 2017: *Ana z Zelony Grzëpë...*, s. 53.

22 Ф. Достоевский, 1866: *Преступление и наказание...*, s. 65.

że słowo to miałoby pochodzić nie od *кыпаться*, ale od słowa *искупить* — „odpokutować” lub *выкупить* — „wykupić, odkupić”²³. Polski tłumacz dzieła Dostojewskiego, Czesław Jastrzębiec-Kozłowski, przełożył to zdanie następująco: „Przeziębiles się w łaźni, dobrodzieju, czy co?”²⁴. Kaszubski translator, Dariusz Majkowski, wiernie podążył za interpretacją słów zarejestrowaną w polskiej translacji, przekładając wzmiankowane zdanie następująco: „Wë sã przeznobilë dobrodzieju w łaźnie, czë co?”²⁵. Trzeba zwrócić uwagę, że zarówno polski, jak i kaszubski przekład wiąże się z pewnym naddatkiem względem oryginału.

Z podążaniem za interpretacją dokonaną przez polskiego tłumacza mamy też do czynienia w przekładzie na kaszubszczyznę powieści Lwa Tołstoja *Воскресение*. W rosyjskim pierwowzorze możemy przeczytać: „что всем животным и людям даны умиление и радость весны”²⁶. Ekwiwalentami rzeczownika *умиление* mogą być polskie wyrazy *rozczerzenie*, *czułość*²⁷, tymczasem autor polskiej translacji książki zatytułowanej *Zmartwychwstanie*²⁸, Waław Rogowicz, użył tu poetyckiej formy „słodkie wzruszenia”²⁹, która stanowi jego własną interpretację, a której kalka „miodné zrëszenia”³⁰ znalazła się w kaszubskim przekładzie D. Majkowskiego.

Wprowadzanie przejętych z polskich przekładów frazeologizmów i przysłów

Zależność kaszubszczyzny od polszczyzny widoczna jest również w szczególny sposób podczas przejmowania przez kaszubskich tłumaczy związków frazeologicznych lub przysłów, pochodzących z polskich przekładów obcojęzycznych dzieł. W szczególności mam tu na myśli takie frazeologizmy i przysłowia, które nie mają odpowiedników będących stałymi związkami wyrazowymi lub

23 Ф. Достоевский, 2017: *Преступление и наказание*, с комментариями В. Эгле. Grizinkalns, Impositium, s. 39.

24 F. Dostojewski, 1986: *Zbrodnia i kara*. C. Jastrzębiec-Kozłowski, tłum. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 82.

25 F. Dostojewski, 2014: *Przesprawa i ukôranie (dzëłëk)*..., s. 26.

26 Л. Толстой, 1983: *Собрание сочинений в 22 томах. Том 13. Воскресение*..., s. 8.

27 J. Wawrzyńczyk, red., 2004: *Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 829.

28 L. Tołstoj, 1986: *Zmartwychwstanie*. Warszawa, Książka i Wiedza.

29 Ibidem, s. 6.

30 L. Tołstoj, 2018: *Zmartwëchwstanie (wëjimk)*..., s. 19.

przysłowiami w oryginałach, a które pojawiły się w polskich tekstach docelowych, po czym zostały wtórnie przetransponowane do kaszubskich przekładów.

W kaszubskiej translacji powieści *Anne of Green Gables* można zauważyć frazeologizmy zaczerpnięte wprost z polskiego tłumaczenia tej książki, wykonanego przez R. Bernsteinową. Przykładowo w pierwszym rozdziale oryginału pojawiła się wypowiedź pani Małgorzaty: „it’s just staying, that’s what”³¹, która w translacji na język polski otrzymała ekwiwalent: „Ma się dach nad głową, to prawda”³², a w kaszubskiej wersji ma postać: „Mô sã dak nad głową, to prôwda”³³. Trzeba odnotować, że forma *mieć dach nad głową* jest rejestrowana zarówno w słownikach frazeologicznych polszczyzny³⁴, jak i kaszubszczyzny³⁵. Tym samym M. Bobkowska wprowadziła do kaszubskiego tłumaczenia zwrot, który jest rozpoznawalny dla kaszubskiego czytelnika, problematyczne jest jednak to, że przejęła go nie z oryginału, ale z polskiego przekładu angielskiej książki.

W kolejnym fragmencie tej samej powieści Małgorzata mówi o samotności Maryli i Mateusza, zwracając uwagę, że gdyby drzewa miały być ich towarzyszami, to byłoby ich wielu: „Trees aren’t much company, though dear knows if they were thered be enough of them”³⁶. W polskim przekładzie tłumaczka opuściła obco brzmiący zwrot *dear knows*, zastępując go, notowanym przez *Słownik frazeologiczny języka polskiego* Stanisława Skorupki, wyrażeniem *dzięki Bogu*³⁷: „Jeśli drzewa mogą służyć za towarzystwo, to mają ich, dzięki Bogu, aż nadto”³⁸. Kaszubski przekład M. Bobkowskiej znów podąża za polskim tłumaczeniem. Zostało w nim zawarte nieobecne w pierwowzorze wyrażenie *dzâka Bògù*: „Żlë drzewa mògą bëc gòwarzëstwã, to mają jich, dzâka Bògù, jaż za wiele”³⁹. Frazeologizm ten jest nieobcy kaszubskiemu systemowi językowemu⁴⁰, wątpliwość może jednak budzić fakt, że został on przyswojony wprost z polskiej translacji.

Z polskiego przekładu kaszubska tłumaczka przejęła też porównanie „dzëbãła jak ptòszk”⁴¹, które jest odpowiednikiem użytych w polskiej translacji słów:

31 L.M. Montgomery, 2013: *Anne of Green Gables...*, s. 5.

32 L.M. Montgomery, 1994: *Ania z Zielonego Wzgórza...*, s. 8.

33 L.M. Montgomery, 2017: *Ana z Zelony Grzëpë...*, s. 13.

34 S. Dubisz, E. Sobol, red., 2005: *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 60; S. Skorupka, 1977: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. T. 1. Warszawa, Wiedza Powszechna, s. 161.

35 B. Sychta, 1965—1976: *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej...*, t. 1, s. 185.

36 L.M. Montgomery, 2013: *Anne of Green Gables...*, s. 5.

37 S. Skorupka, 1977: *Słownik frazeologiczny...*, t. 1, s. 208.

38 L.M. Montgomery, 1994: *Ania z Zielonego Wzgórza...*, s. 8.

39 L.M. Montgomery, 2017: *Ana z Zelony Grzëpë...*, s. 13.

40 B. Sychta, 1965—1976: *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej...*, t. 1, s. 258.

41 L.M. Montgomery, 2017: *Ana z Zelony Grzëpë...*, s. 40.

„dziobała jak ptaszek”⁴². Zwrot ten stanowi modyfikację właściwego frazeologizmu *jeść jak ptaszek*⁴³, który w kaszubszczyźnie ma odpowiedniki *jesc jak wróbel* lub *jesc jak kòtk*⁴⁴. Został on użyty w kaszubskim przekładzie w następującym kontekście: „Pòdarmòkã dzëbała jak ptòszk chłëb z maselkã i heltkòwã mùdzdówkã pòdòną w sklònym talërzëku”⁴⁵, co jest odpowiednikiem angielskich słów z oryginału: „In vain she nibbled at the bread and pecked at the crab-apple preserve out of the little scalloped glass dish by her plate”⁴⁶. Ogólny sens tekstu wyjściowego został odzwierciedlony w kaszubskim tekście docelowym, jednakże opisana struktura, nawiązująca do polskiego frazeologizmu, została przejęta z polskojęzycznego tłumaczenia.

M. Bobkowska przełożyła też dosłownie użyte w polskim tekście docelowym przysłowie, które nie ma w tekście źródłowym ekwiwalentu będącego przysłowiem. Mianowicie w kaszubskim przekładzie została odnotowana obca kaszubszczyźnie struktura „Przez pòsëlca wilk sã nie ùtëczy”⁴⁷, która jest literalną translacją polskiej struktury „Przez posły wilk nie tyje”⁴⁸, zarejestrowanej w *Nowej księdze przysłów polskich i wyrażen przysłowiowych polskich*⁴⁹, a odnotowanej także w przekładzie R. Bernsteinowej. W angielskim pierwowzorze zostało w tym miejscu użyte zdanie niemające charakteru przysłowia: „This is what comes of sending word instead of going ourselves”⁵⁰, które można przełożyć na polszczyznę jako: „Tak się dzieje, gdy coś się przez kogoś przekazuje, zamiast samemu jechać”.

Z dosłownym przełożeniem związku frazeologicznego przejętego z polskiego tłumaczenia mamy z kolei do czynienia w kaszubskim przekładzie fragmentu rosyjskiej powieści *Преступление и наказание*. W pierwowzorze mowa jest o tym, że Raskolnikow traci panowanie nad sobą. Autor użył tu czasownika *теряться*⁵¹, który został przełożony przez C. Jastrzębca-Kozłowskiego za pomocą struktury frazeologicznej „tracić grunt pod nogami”⁵², oznaczającej ‘tracić

42 L.M. Montgomery, 1994: *Ania z Zielonego Wzgórza...*, s. 31.

43 S. Dubisz, E. Sobol, red., 2005: *Wielki słownik frazeologiczny...*, s. 427; S. Skorupka, 1977: *Słownik frazeologiczny...*, t. 1, s. 310.

44 E. Gołąbek, 2012: *Słownik polsko-kaszubski*. T. 1. Gdańsk, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, s. 420.

45 L.M. Montgomery, 2017: *Ana z Zelony Grzëpë...*, s. 40.

46 L.M. Montgomery, 2013: *Anne of Green Gables...*, s. 39.

47 L.M. Montgomery, 2017: *Ana z Zelony Grzëpë...*, s. 43.

48 L.M. Montgomery, 1994: *Ania z Zielonego Wzgórza...*, s. 33.

49 J. Krzyżanowski, red., 1970: *Nowa księga przysłów polskich i wyrażen przysłowiowych polskich*. T. 2. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 1025.

50 L.M. Montgomery, 2013: *Anne of Green Gables...*, s. 43.

51 Ф. Достоевский, 1866: *Преступление и наказание...*, s. 64.

52 F. Dostojewski, 1986: *Zbrodnia i kara...*, s. 82.

pewność siebie, tracić punkt oparcia, przeczuwać nadciągające niebezpieczeństwo⁵³. W gwarowej kaszubszczyźnie zwrot ten nie funkcjonuje — nie został odnotowany w *Słowniku gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* Bernarda Sychty. Jeśli jest on używany w mowie Kaszubów, to jedynie jako kalka z polszczyzny. Z dosłownym tłumaczeniem wymienionej jednostki frazeologicznej — zaczerpniętej z polskiego przekładu C. Jastrzębca-Kozłowskiego — mamy do czynienia w translacji omawianego rosyjskiego dzieła na język kaszubski dokonanej przez Dariusza Majkowskiego. Stworzona przez kaszubskiego tłumacza kalka polskiej struktury ma postać: „ziemia ùcëka mù spòd nogów”⁵⁴ — „ziemia uciekała mu spod nóg”. Konstrukcja ta jest na gruncie kaszubskim neologizmem, dotąd nienotowanym w kaszubskich opracowaniach leksykograficznych, i brzmi nie naturalnie w kontekście całej wypowiedzi.

W przekładzie powieści *Преступление и наказание* można znaleźć kolejny przykład literalnego przetłumaczenia na kaszubszczyznę związku frazeologicznego, przejętego z polskiej translacji C. Jastrzębca-Kozłowskiego. W rosyjskim pierwowzorze mowa jest o tym, że Raskolnikow dostał drgawek: „судорога прошла по нем”⁵⁵. W przywołanym fragmencie oryginału nie została użyta żadna struktura frazeologiczna, jednakże polski tłumacz, chcąc wzmocnić obrazowanie, podczas przekładania zacytowanych słów posłużył się frazeologizmem. Ekwiwalentem tego fragmentu są w polskim tłumaczeniu słowa: „od stóp do głowy przebiegł go dreszcz”⁵⁶. W słownikach frazeologicznych polszczyzny notowane jest wyrażenie *od stóp do głów*, którego wariantem jest forma *od stóp do głowy*, oznaczające ‘całkowicie, zupełnie, całą postać od dołu do góry’⁵⁷. D. Majkowski posłużył się tutaj kalką polskiej struktury. W przekładzie na język kaszubski czytamy: „dostół ðërgòtkã òd nogów do głowë”⁵⁸. Użyta przez D. Majkowskiego konstrukcja *òd nogów do głowë* nie jest znana w gwarach kaszubszczyzny, nie jest notowana w *Słowniku gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, natomiast funkcjonuje ona jako niezbyt udany neologizm naśladowujący polską jednostkę frazeologiczną w *Słowniku polsko-kaszubskim* Eugeniusza Gołąbka. D. Majkowski, poszukując odpowiednika polskiej struktury użytej w tłumaczeniu C. Jastrzębca-Kozłowskiego, prawdopodobnie sięgnął do wspomnianego słownika i mechanicznie przekopiował

53 S. Dubisz, E. Sobol, red., 2005: *Wielki słownik frazeologiczny...*, s. 133; S. Skorupka, 1977: *Słownik frazeologiczny...*, t. 1, s. 266.

54 F. Dostojewski, 2014: *Przesprawa i ùkòranie (dzélëk)...*, s. 26.

55 Ф. Достоевский, 1866: *Преступление и наказание...*, s. 65.

56 F. Dostojewski, 1986: *Zbrodnia i kara...*, s. 83.

57 S. Dubisz, E. Sobol, red., 2005: *Wielki słownik frazeologiczny...*, s. 117; S. Skorupka, 1977: *Słownik frazeologiczny...*, t. 2, s. 216.

58 F. Dostojewski, 2014: *Przesprawa i ùkòranie (dzélëk)...*, s. 27.

wymyśloną przez leksykografa konstrukcję, która w języku kaszubskim nie brzmi naturalnie.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wykazała, że autorzy kaszubskich tłumaczeń obcojęzycznej literatury w dużym stopniu posiłkowali się wcześniejszymi translacjami tych samych dzieł na polszczyznę. Tego rodzaju działania wielokrotnie prowadziły do zniekształcenia kaszubskich tekstów docelowych, które w licznych przypadkach nie mogą być uznane za ekwiwalentne względem swoich pierwowzorów. Rezultatem podążania za interpretacją dokonaną przez polskich tłumaczy jest znaczne odejście od tekstów oryginalnych. Z kolei wykorzystywanie w kaszubskich translacjach przejętych z polszczyzny frazeologizmów i przysłów nie tylko pokazuje zależność od dominującej polszczyzny, lecz także wielokrotnie pozbawia tekst docelowy naturalności wypowiedzi.

Peryferyjna kaszubszczyzna w kontekście wykonywanych przekładów jawi się jako etnolekt podporządkowany i podległy większościowemu językowi polskiemu. W translacjach na język kaszubski dokonywanych „z drugiej ręki” w sposób szczególnie uwidacznia się asymetryczna relacja etnolektu regionalnego względem języków większościowych⁵⁹. Zjawisko tłumaczeń bazujących na innych przekładach jest współcześnie powszechnie obserwowane na kaszubskim rynku wydawniczym. Zarówno w przeanalizowanych w tym artykule przykładach, jak i w innych przekładach na kaszubszczyznę można dostrzec słabość kaszubskiego systemu, która przejawia się w tym, że ulega on obcym wzorom i zapożycza nieznanne mu struktury.

Należy też zauważyć, że potencjalni czytelnicy kaszubskojęzycznych tłumaczeń literatury angielskiej i rosyjskiej są zwykle bilingwalni i mogą przeczytać obcojęzyczne teksty w ich polskich przekładach. Funkcją translacji obcojęzycznych dzieł na język kaszubski nie jest zatem zwykle pozyskanie odbiorców, ale mają one raczej wymiar symboliczny. Trzeba też zaznaczyć, że tylko mała grupa Kaszubów zna pisaną kaszubszczyznę, tym samym liczba potencjalnych odbiorców przekładów na kaszubszczyznę jest niewielka. Z jednej strony kaszubskie tłumaczenia mają niewielu czytelników, z drugiej strony mają być one symbolami rozwoju języka i wspólnoty. Z założenia powinny one służyć budowaniu tożsamości kaszubskiej wspólnoty oraz podniesieniu statusu zagrożonego lokalnego etnolektu, a jednocześnie integrować społeczność kaszubską i gromadzić

59 H. Makurat-Snuzik, 2019b: *Problemy przekładu na język zdominowany...*

ją wokół centralnej wartości kaszubskiej wspólnoty, jaką jest język⁶⁰. Trudno jednak mówić o skutecznym podniesieniu prestiżu języka i literatury kaszubskiej poprzez działalność translatorską w sytuacji, gdy tekstami wyjściowymi są nie dzieła oryginalne, a wcześniejsze przekłady tych utworów na polszczyznę. Z pewnością jednak dzięki tłumaczeniom obcojęzycznej literatury na kaszubszczyznę przekraczane są pewne granice językowe i kulturowe⁶¹. Ponadto trzeba zauważyć, że tłumaczenia na kaszubszczyznę, w których zapożyczają się polskie struktury, mogą służyć rozwojowi kaszubskiej kultury i regionalnego etnolektu, który w ten sposób wzbogaca zasoby swojego systemu.

Literatura

- Ajunwa E., 2015: *Transemic Approach to Translation and Nation Building*. „Journal of Modern European Languages and Literatures”, vol. 4, s. 129—139.
- Bobowska-Nastarzewska P., 2014: *Przekład poezji jako wyzwanie dla tłumacza — na podstawie własnego doświadczenia tłumaczenia wierszy dziewiętnastowiecznego francuskiego poety Leconte de Lisle’a*. „Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad Teorią, Praktyką i Dydaktyką Przekładu”, nr 9, s. 35—47.
- Cronin M., 1995: *Altered Studies. Translation and Minority Languages*. „TTR”, no. 1, VIII, s. 84—103.
- Dostojewski F., 2014: *Przesprawa i ukòranie (dzélek)*. D. Majkòwsczi, tłum. „Stegna”, nr 4, s. 26—27.
- Dostojewski F., 1986: *Zbrodnia i kara*. C. Jastrzębiec-Kozłowski, tłum. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Dubisz S., Sobol E., red., 2005: *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gołąbek E., 2012: *Słownik polsko-kaszubski*. T. 1. Gdańsk, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Krzyżanowski J., red., 1970: *Nowa księga przysłów polskich i wyrażeń przysłowowych polskich*. T. 2. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Kumar R., 2013: *Role of Translation in Nation Building: Ancient and Medieval India*. W: R. Kumar, ed.: *Role of Translation in Nation Building*. New Delhi, Modlingua and Indian Translators Association, s. 17—32.

60 Ibidem, s. 22—34, 70—73; H. Makurat-Snuzik, 2019a: *Dlaczego tłumaczy się literaturę piękną na regionalny język kaszubski?* „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 9, cz. 2, s. 119—132.

61 E. Ajunwa, 2015: *Transemic Approach to Translation and Nation Building*. „Journal of Modern European Languages and Literatures”, vol. 4, s. 132—135.

- Legeżyńska A., 1999: *Tłumacz i jego kompetencje autorskie. Na materiale powojennych tłumaczeń z A. Puszkina, W. Majakowskiego, I. Kryłowa, A. Błoka*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 30—39.
- Makurat H., 2017: *Frazeologizmy i przysłowia w przekładzie bajek Iwana Kryłowa z języka rosyjskiego na kaszubszczyznę*. „Prace Językoznawcze”, XIX/4, s. 93—105.
- Makurat-Snuzik H., 2019a: *Dlaczego tłumaczy się literaturę piękną na regionalny język kaszubski?* „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 9, cz. 2, s. 119—132.
- Makurat-Snuzik H., 2019b: *Problemy przekładu na język zdominowany. Obcość w tłumaczeniu rozpatrywana w kontekście nierównej pozycji języka wyjściowego i docelowego. Na przykładzie translacji dzieł literatur słowiańskich na język kaszubski*. Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Montgomery L.M., 1994: *Ania z Zielonego Wzgórza*. R. Bernsteinowa, tłum. Warszawa, Nasza Księgarnia.
- Montgomery L.M., 2013: *Anne of Green Gables*. London, Vintage Books.
- Montgomery L.M., 2017: *Ana z Zelony Grzëpë*. M. Bòbkòwskò, tłum. Gdańsk, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Skorupka S., 1977: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa, Wiedza Powszechna.
- Sychta B., 1965—1976: *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*. T. 1—7. Wrocław—Warszawa—Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Synak B., 1998: *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*. Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Śniecikowska A., 2016: *Haiku po polsku. Genologia w perspektywie transkulturowej*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Tołstoj L., 1986: *Zmartwychwstanie*. Warszawa, Książka i Wiedza.
- Tołstoj L., 2018: *Zmartwëchwstanié (wëjimk)*. D. Majkòwsczi, tłum. „Stegna”, nr 3, s. 19—21.
- Wawrzyńczyk J., red., 2004: *Wielki słownik rosyjsko-polski z kluczem polsko-rosyjskim*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wiley J., Ltd S., 2017: *The Complexity of Indirect Translation. Reflections on the Chinese Translation and Reception of H.C. Andersen's Tales*. „Orbis Litterarum”, 72, 3, s. 181—208.
- Достоевский Ф., 1866: *Преступление и наказание*. Москва, Издательство «Детская литература».
- Достоевский Ф., 2017: *Преступление и наказание*, с комментариями В. Эгле. Grizinkalns, Impositium.
- Толстой Л., 1983: *Собрание сочинений в 22 томах. Том 13. Воскресение*. Москва, Государственное издательство «Художественная литература».

Hanna Makurat-Snuzik

Dolmaczënczi wëbrónëch dokazów anielsczi i rusczi lëteraturë na regionalny kaszëbsczi jãzëk wëkònywóné „z drëdżi rãczi”

SKRODZENIE | Hewòtny articzël tikò sã dolmaczënków rusczi i anielsczi lëteraturë na kaszëbiznã, wëkònywónëch nié jãzëka òriginału, ale z jistniejącégò ju pòlsczégò przelòżënkù. Taczima tlòmaczënkama wëkonywónyma „z drëdżi rãczi” sã m.jim. fragment pòwiescë Fiodora Dostojewsczégò pt. *Przësprawa i ùkòranié*, fragment pòwiescë Lwa Tolstoja pt. *Zmartwëchwtanié*, dolmaczënk pòwiescë *Anne of Green Gables* àutorstwa Lucy Maud Montgomery. W pierszim dzëlu artikla òbgòdóné òstałë przëmiòrë wskòzëjãcë na jidzenié przez kaszëbsczi dolmaczërów za interpretacjà zasugerowónã przez àutorów wczasnieszich przelòżënków nëch samëch dokazów na pòlsczi jãzëk. W drëdżim dzëlu robòtë òbgòdóné sã frazeologiznë i przësłowia, jaczé nie pòkazałë sã w zdrzòdlowëch tekstach, ale pòchòdajã z jich pòlsczich dolmaczënków i jakno taczé òstałë zaadaptowóné przez kaszëbsczi dolmaczërów.

SŁOWA KLUCZOWE | dolmaczënk, dolmaczënk „z drëdżi rãczi”, kaszëbsczi jãzëk, pòlsczi jãzëk, interpretacjò

Hanna Makurat-Snuzik

Translations of Selected Works of English and Russian Literature into the Regional Kashubian Language Done “Second-Hand”

SUMMARY | The article concerns translations of Russian and English literature into Kashubian language, performed not from the original language, but from the existing Polish translation. Such “second-hand” translations are: a fragment of the novel *Crime and Punishment* by Fyodor Dostoyevsky, a fragment of the novel *Resurrection* by Leo Tolstoy, and translation of the novel *Anne of Green Gables* by Lucy Maud Montgomery. In the first part of this article, I discuss examples showing that Kashubian translators follow the interpretations suggested by the authors of previous translations of the same works into Polish. In the second part, I discuss idioms and proverbs, which did not appear in the source texts, but come from Polish translations and have been adapted by Kashubian translators.

KEYWORDS | translation, “second-hand” translation, the Kashubian language, the Polish language, interpretation

HANNA MAKURAT-SNUZIK | dr hab., pracownik naukowy Uniwersytetu Gdańskiego. Absolwentka filologii polskiej, filologii angielskiej, slawistyki, filologii rosyjskiej i filozofii. W 2019 roku wydała monografię *Problemy przekładu na język zdominowany. Obcość w tłumaczeniu rozpatrywana w kontekście nierówniej pozycji języka wyjściowego i docelowego. Na przykładzie translacji dzieł literatur słowiańskich na język kaszubski*. Jest też autorką kaszubskojęzycznej książki *Interferencjowé przejinaczi w gòdce bilingwalny spòlëznë Kaszub (Procesy interferencyjne w mowie bilingwalnej spòlëczności Kaszub)* oraz podręcznika

Gramatika kaszëbsczégò jãzëka, będącego pierwszym normatywnym opracowaniem gramatycznym języka kaszubskiego. Prowadzi badania dotyczące historii kaszubszczyzny, normalizacji języka kaszubskiego, dialektologii kaszubskiej, bilingwizmu, społecznego funkcjonowania kaszubszczyzny, a także przekładownawstwa. Tłumaczka języka kaszubskiego, m.in. przetłumaczyła dramat *Ślub* Gombrowicza na język kaszubski (2011), dramaty Lecha Bądkowskiego (2009), a także mniejsze teksty z języków polskiego, serbskiego, rosyjskiego i słoweńskiego. Członek Rady Języka Kaszubskiego.